

K-14.857

SYMPOSION

HUMANISTA SYMPOSION RENDEZVÉNYEK

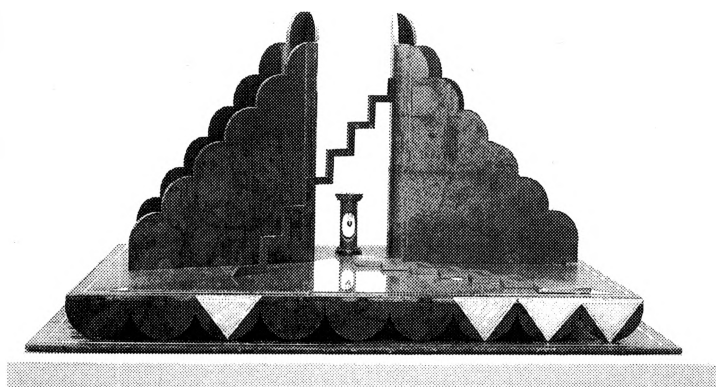
Pajorin Klára tanulmánya

A HUMANISTA mozgalom képviselői nemcsak a görög-latin nyelvet és irodalmat, valamint a művészeteket és a tudományokat, hanem intézményeivel, szokásaival együtt az egész ókori műveltséget, civilizációt kívánták feltámasztani. Életre keltették az ókor egyik sajátos összejövetele formáját, a symposiont (latinul convivium) is, melynek fogalom tartalma lényegesen tágabb, mint görög megnevezéséé (együtt ivás) vagy magyar megfelelőjéé (lakoma).

Mint sajátos ókori jelenségre először Francesco Petrarca figyelt fel rá, aki M. Terentius Varro előírásai „*lex Varrioniana*” alapján mutatta be egyik levelében. A symposion mint rendezvény és irodalmi műfaj Milánóban született újjá. 1443-ban írta Francesco Filelfo *Convivia Mediolanensia (Milánói lakomák)* című művét, az első humanista irodalmi symposiont, melyben arról is olvashatunk, hogy Milánó előkelő köreiből akkortájt már elkezdtek symposionokat „celebrálni” ókori mintára. Később a symposion Firenzében Ficino újplatonikus körében virágzott. Firenzei divatját Platón Symposionjának köszönhetette, melyet Ficino fordított le először latinra. Formailag is előképéhez igazodva, Ficino *Commentarium in Convivium Platonis de amore (Magyarázat Platón lakomájához, a szerelemről)* címmel megírta a Platón-mű újplatonikus-keresztény változatát, melynek második „redactio”-ját Janus Pannoniusnak ajánlotta, azzal a céllal, hogy a költő, aki a Duna mellé hozta a műzsákat, most vezesse Pannóniába a görög filozófust is, Platont.

A firenzei humanisták Lorenzo de'Medici részvételével és grandiózus támogatásával minden évben symposionnal ünnepelték november 7-ét, Platón születésnapját. Ficino egy ilyen valódi rendezvény ábrázolásaként tünteti fel Platón Symposionjához írt *Magyarázatát*. Ezt az összejövetelet Ficino Careggiben (ma Firenze része) levő villájában, feltehetően 1468-ban rendezték. Rendezője Francesco Bandini, akinek 1473-ban a saját hazájában rendezett ókorutánzó lakomájáról is tudunk. Bandini 1477-ben Mátyás király menyasszonya, a nápolyi Beatrice d'Aragona kíséretében Magyarországra jött, majd haláláig (1490 körül) Budán élt, és feltehetően az udvari symposionok rendezésében is kamatoztatta tudását. Nagy szerepe lehetett abban, hogy Mátyás király udvarában a humanista symposionrendezvények népszerűvé váltak.

A symposion mint rendezvény és irodalmi műfaj Milánóban született újjá 1443-ban. A firenzei humanisták Lorenzo de'Medici részvételével és grandiózus támogatásával minden évben symposionnal ünnepelték meg november 7-ét, Platón születésnapját.

Hubbard Paul R.: Kémiai Hibrid

Lehetséges, Janus Pannonius volt az, aki Magyarországon megtette az első lépéseket a humanista symposionok meghonosítása felé. A költő jelen volt egy 1468–1472 közt Esztergomban, Vitéz János érsek palotájában megrendezett lakomán, melyen őrajta és az érseken kívül még Mátyás király, Vitéz János, Thuz János, valamint két külföldi, Galeotto Marzio és Giovanni Gatti domokos teológus vett részt. Az eseményt Galeotto Marzio örökítette meg. Mátyás teológiai vitát provokált a teológussal – aki inkvizitor is volt –, és a vita a király győzelmével zárult. Véleménye alátámasztására Mátyás könyvet hozatott elő vendéglátója könyvtárából, és a belőle felolvasott idézettel hallgattatta el ellenfelét. Az esztergomi rendezvény nem nélkülözte a symposionok fő ismérveit: a tudományosságot, a nevetést és az erényre intést.

Mátyás király udvarában is tarthattak hasonló symposionokat, melyek Francesco Bandini Budára érkezése után válhattak gyakorivá. Erre utal Antonio Bonfini *Symposion a szüzességről és a házastársi szeméremről* (*Symposion de virginitate et pudicitia coniugali*) című irodalmi symposionja. Szerzője ezt 1484–1485-ben Recanatiban írta Beatrix királyné számára, de színteréül Mátyás udvarát választotta. A résztvevők Mátyás és Beatrix, a királyné két öccse, Giovanni és Francesco, Galeotto Marzio, valamint Bánffy Miklós, Filipecz János váradi és Geréb László erdélyi püspök. Bár Bonfini műve ókori irodalmi symposionok ismeretében készült, és sok symposiontoposz, valamint kölcsönvett irodalmi szöveg található benne, úgy tűnik, a mű kiindulópontja egy ténylegesen megrendezett udvari symposion lehetett. Feltételezhetően az udvari szokásokhoz igazodott a király kincstartója, Nagylucsei-Orbán is,

akinek a házában Galeotto Marzio szerint mindennaposak voltak a tudós beszélgetésekkel fűszerezett symposionok. Ezek gyakran külföldiek részvételével és könyvek társaságában folytak.

A symposionok magyarországi divatjáról olvashatunk Pescennio Francesco Negro (1425–1524) *Cosmodystichia* című művében, amely ha nem is Mátyás korában, de az azt közvetlenül követő időkben keletkezett: „A symposionokon pedig nemcsak a fogásokat találják fel, hanem az olyan vitákat is, amilyenek a platóniak és a filelfoiak voltak. Ilyeneket én, emlékszem, társaimmal a pannon előkelőségeknél látogattam, ahol a fogások közé, ha valami vita támadt köztünk, rengeteg könyvet hoztak az asztalhoz, ezeket olvastuk és különféle értelmezéssel magyaráztuk.” A feljegyzés arról tanúskodik, hogy Magyarországon rendkívül népszerűek voltak a humanista symposionok, olyannyira, hogy az olasz humanista nem is olasz honfitársait, hanem a magyarokat említi példaként.

Milyenek kell elképzelnünk a magyarországi humanista lakomákat? A symposionnak az ókorban két fő fajtája volt, és Pescennio Francesco Negro visszaemlékezése arról tájékoztat bennünket, hogy Pannóniában mindkettőt követték. Az ókori symposionokról szóló ismereteiket, normáikat a humanisták, így Negro is, görög-latin olvasmányaikból, mindenekelőtt az ókori symposion irodalmi műfaj számos alkotásából vették. Az irodalmi symposion valósi symposionrendezési szokásoknak köszönhetette létét. A műfaj élén Platón és Xenophón áll. Mindkét műben közös, hogy olyan lakomát jelenít meg, melyen Szókratész és barátai vettek részt, eltérő viszont a lakoma kereteinek és tematikájának bemutatása. A Xenophóné soktémájú, a beszélgetés spontán módon, tudományos vagy kuriózum jellegű kérdésekről folyik, és fontos szerepe van benne a lakoma külsőségeinek, valamint a szórakoztatás eszközeinek és eseményeinek (pl. tréfamester, táncsoport előadása stb.). Platón symposionja, mely a szerelemről szól, egytémájú, szigorúan megszerkesztett mű, és a lakoma külső eseményeinek leírását általában mellőzi. A görög-római, majd jóval később a humanista irodalmi symposionok alapvetően az egyik vagy a másik Szókratész-Symposion szerkezetét és elveit követik, többségük, például az úgynevezett „grammatikus” symposionok (pl. Athénaiosz *Deipnosophistai* című műve vagy Macrobius *Saturnaliaja* stb.) inkább Xenophón *Symposionjához* áll közel. A symposionok két, alapvető fajtáját, mint Pescennio Francesco Negro feljegyzése mutatja, a humanizmus korában is megkülönböztették. Filelfo említett *Milánói Lakomák* című műve inkább xenophóni, míg Ficino *Magyarázat Platón Lakomájához* című műve a platóni vonulatba illeszkedik.

A symposion mindkét fajtájának ismérveit egyesíti Bonfini említett symposionja, mely főtémájával a Platón-symposionhoz igazodik. A

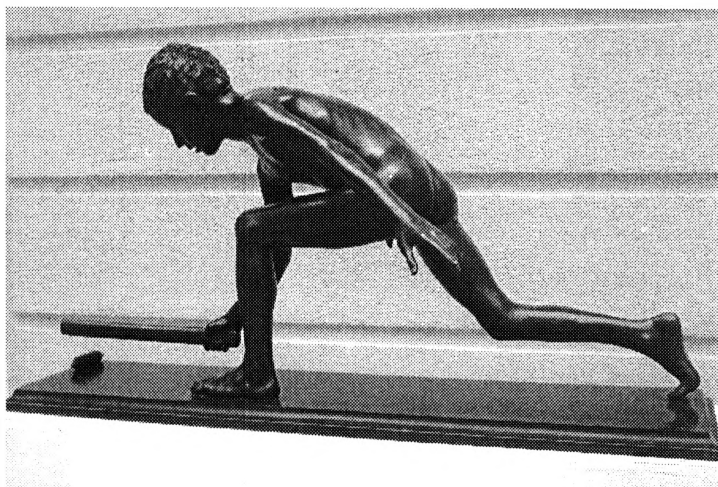
szüzesség, mint az epikureista gyönyör ellentéte, valamint a házastársi tisztaság Platón szerelemtémájának keresztény változata; már a IV. századi Methodios olymposi püspök Platont követő keresztény symposionjában is ezek helyettesítették a szerelem témát. Bonfini művében a következetesen végigvitt főtéma ötvöződik a xenophóni *Symposion* jellegzetességeivel, és a főtéma dialogikus megjelenítését különféle tudományos jellegű (pl. asztrológiai, számmisztikai, erénytani stb.) altémák kifejtése színezi, ami a leginkább a *Saturnaliára* emlékeztet bennünket.

A symposion, vagy ahogy a XV. században általában nevezték, convivium népszerűsítésében egyes humanisták ismeretterjesztő tevékenységükkel is szerepet vállaltak. Ficino az egyik kis írásában összefoglalta a convivium lényegéről és megrendezéséről szerzett ismereteiket, és ezt levélként velencei barátjához, Bernardo Bembohoz küldte, bizonyára azzal a szándékkal, hogy a symposionrendezés Velencében is szokássá váljék. Ezt az írást – a firenzei akadémia és a budai udvar szoros kapcsolatainak köszönhetően – feltehetően Magyarországon is ismerték. Giovanni Pontano, a róla elnevezett humanista kör (Academia Pontaniana) vezetője *De conviventia* című írásában értekezett témánkról, és ebben nápolyi példákat is említett.

A nápolyi convivium szokásokat Budán Beatrix királyné és a nápolyiak terjeszthették.

Antonio Mancinelli conviviumtartási elvei is eljuthattak Magyar-

Szentgyörgyi István: Bigéző

országgra, sőt a Konrad Celtis alapította Sodalitas Danubianához is, melynek budai részlegében gyakran rendeztek conviviumokat. Mancinelli termékeny író volt, Rómában a humanista tudományok professzoraként működött. Nála taníttatta unokaöccseit ifjabb Vitéz János, veszprémi püspök, Janus Pannonius unokatestvére, akit később a Sodalitas Litteraria Danubiana princepsévé választott.

A symposionrendezvényekről szóló művecskék – mint látható – főképp a korai akadémiákkal állnak kapcsolatban, és feltételezhető, hogy ezeknek az összejövetelei sokszor symposionok keretében folytak. A németeknek a conviviumok iránti érdeklődéséről tanúskodik Filelfo *Milanói lakomák* című könyvének speyeri kiadása (1580), amelyhez csatolták Jodocus Gallus (Jost Han) symposionrendezési ismertetőjét. Ez utóbbi, szerzője szerint, nem más, mint Pontano *De conviventia* című írásának kivonata, és azzal a céllal készült, hogy segítséget nyújtson a Filelfoékhoz hasonló symposionok rendezéséhez. Kísérőversében

A 90 éves Százados úti művésztelep kiállítása.

Csikász Imre: *Ülő lány*

Johann Kierher schlettstadi humanista arról szól, hogy Konrad Peutinger humanista körében a minap már rendeztek platóni conviviumot. A speyeri nyomtatvány tehát valós igényeket elégíthetett ki.

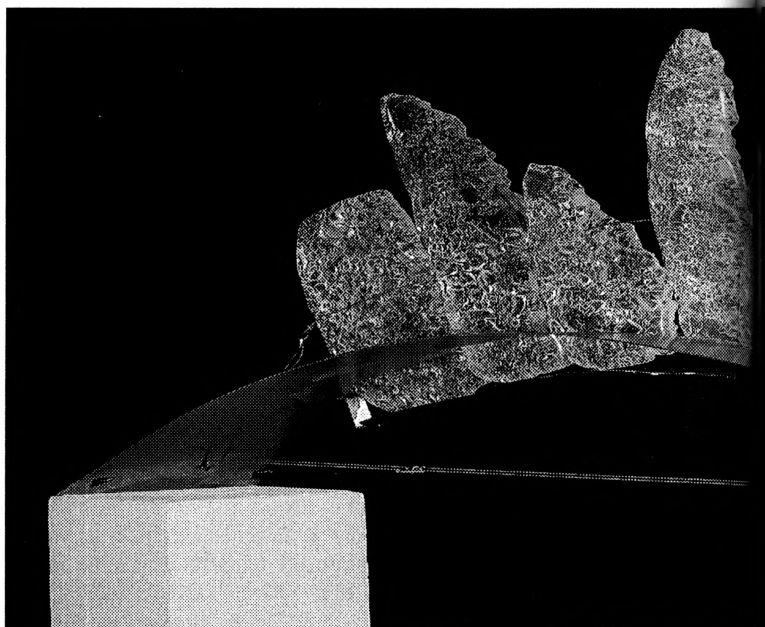
A szerzők Gellius alapján írják, hogy a conviviumot gondosan kell előkészíteni, meg kell választani a helyét és idejét, és kellemes embereket kell meghívni rá.

Ajánlatos, hogy a vendégek a művészet ismerői és műveltek és olvasottak legyenek. Nem valók a conviviumra a túlbuzgó és a gyorsan haragra lobbanó emberek, és a melankolikusok sem, hacsak nem olyanok, mint amilyen a sztoikus Zeno vagy a platonikus Xenokratész volt, akik a bor hatására kellemessé váltak. A vendégek számára vonatkozóan Varro véleménye mérvadó: ne legyenek kevesebben a gráciáknál, sem pedig többen a múzsáknál. Pontano nem szorítkozik kizárólag a humanista symposionok méltatására, hanem ismerteti az esküvői, valamint a pompa kedvéért rendezett lakomákat is. Az utóbbiakon ezüst és arany díszíti az asztalt és az ülőpamlagokat, szőnyegek borítják a padlót, és mindent úgy készítenek elő, hogy – mint Horatius írta – „*domus ipsa rideat*” (nevesse a ház). Pontano elmondja, hogy a nápolyi királyoknak korábban az volt a szokása, hogy egyes években meghatározott napokon étkezésen (epulation) látták vendégül a ne-meseket és a legkiválóbb asszonyságokat. A legragyogóbb lakomákat Alfonso d’Aragona, Beatrix királynéknak nagyapja adta. Csodálatos – írja Pontano – hogy ez a fajta együttlét a nemesek szándékait mennyire összehangolta.

A conviviumokról szóló művekben az asztali beszélgetés tárgyáról és módjáról is olvashatunk. A beszéd legyen változatos, élvezetes és rövid. A történeti tárgyú elbeszélések rövidek, a mesék kissé hosszabbak legyenek. Harmonikusan elegyedjék a társalgásban a csipősség az édességgel, súlyosság a könnyed derűvel, a hasznos a gyönyörködtetővel. Ne legyen a beszéd keserű és megterhelő, valamint mocskos és szemérmetlen. Arról, hogy milyen témákat, történeteket tartottak a conviviumokhoz illőnek, később Johann Gast állított össze egy gazdag gyűjteményt (*Convivales sermones*, 1554), mely többször is napvilágot látott.

A szerzők az ételek és italok fogyasztására is kitérnek. Óvnak a mértéktelenségtől, és orvosi érvekkel intenek arra, hogy ne legyen az étel nehéz és sokféle, és ne igyanak sokféle bort. Dicséretes a conviviumokon a zenei műsor, valamint a könyvekből való felolvasás. Pontano példái bizonyítják, hogy ezek a szórakoztatások a nápolyi lakomáknak velejárói voltak, a magyar symposionok pedig, mint láttuk, könyvek társaságában folytak.

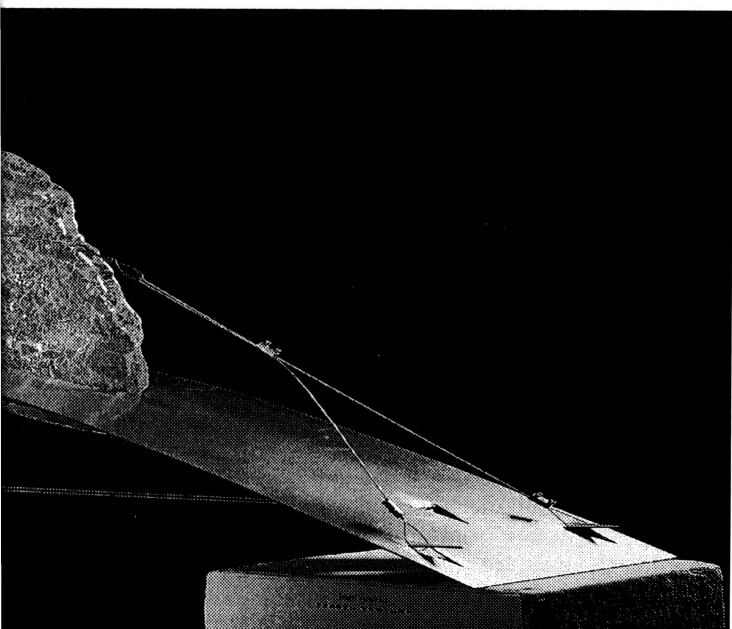
Mind Ficino, mind Pontano filozófiai műnek nevezi saját írását. Mindketten megállapítják, hogy a symposion nem azonos az együtt ivással vagy az együtt lakmározással. Pontano elítéli azokat, akik csak ezek miatt látogatják a conviviumokat, mivel a torkosság, a falánkság testi dolog, amely közös az emberben és az állatban. Pontano számára

Bojti András: Térben vagyunk

az emberi egyesülés az, ami miatt a convivium leginkább dicsérni való: „Bár embert az emberrel a természet egyesít – írja –, a természet ezen egyesítéséhez... leginkább két dolog járul hozzá, az azonos stúdiók közössége, valamint a convivium tartás szokása.” Ficino úgy vélte, hogy „egyetlen emberi gyönyörűség sem kielégítőbb a conviviumnál”, mivel ez „helyreállítja a tagokat, felfrissíti a nedveket, megújítja a légzést, gyönyörködteti az érzékeket, táplálja és serkenti a gondolkodást”. Ficino véleménye szerint a conviviumnak az a célja, amit megnevezése (együtt élés) sugall, vagyis „édes életközösség, hogy amint azon (a conviviumon) közös étellel tápláljuk testünket, úgy közös akarattal élvezzük az értelem és az élet javát”.

Bár a conviviumokról szóló ismeretek jó része ókori forrásokból való, a rendezvények filozófiai megítélését a késő-középkori keresztény gondolkodás hatja át. A görög symposionról kimutatták, hogy szentségi jelenségnek számított, és azt is bizonyították, hogy az *Utolsó vacsora*-ban ókori symposion toposzok találhatók. A humanista symposionról is elmondható, hogy szentségi jellegű volt. Erre utal, hogy Ficino a sym-

posiont az istenek lakomáival, Jézus Krisztusnak a kánai menyegzőn való részvételével és csodálatos kenyérszaporítással, valamint az eucharistia szentségével hozta kapcsolatba. Pontano a szkiták szokásaira hivatkozva szintén a conviviumok szentségi mivoltát sugallotta, Mancinelli pedig szentnek nevezte az „asztalt”.

Úgy látszik, hogy symposionjaikon a humanisták egyesülési, társulási hajlamaikat élték ki, és a mintaszerű, ideális viselkedést gyakorolták. Ficino fenti meghatározását figyelembe véve a conviviumon az ember testét és lelkét egyaránt táplálta. A conviviumon az ember másokkal együtt, valamint testi-lelki egységként egyszerre élvezte az életet és emberi, vagyis gondolkodó és társas lény mivoltát. A symposion annak is köszönhető a népszerűségét, hogy az ember harmóniáját szolgálta. Elsősorban Ficino értekezése alapján, de másokéit is figyelembe véve mondható, hogy a humanista symposionok olyan rituális összejöveteltek voltak, melyeken a résztvevők ideális környezetben, ókori szokásokat utánozva a teljes életet ünnepelték, és a teljes embernek áldoztak

Köszönjük Pajorin Klárának, hogy hozzájárult írása közléséhez (szerk.)